

(مقاله مروری)

جایگاه اخلاق در علوم مالی

مجتبی ابراهیمی رومنجان^۱، احمد مخملباف^۲، فاطمه زین الدینی میمند^۳

۱. گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد فردوس

۲. باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بیرجند

۳. گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور

(تاریخ دریافت: ۹۵/۹/۴، تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۱/۲۰)

چکیده

زمینه: تحقیقات نشان داده است که تکامل مشاغل حوزه علوم مالی و توانایی آنها در جلب اعتماد اذهان عمومی رابطه مثبتی با رعایت آیین رفتار حرفه‌ای دارد. جامعه انتظارات فراوانی از اهل این حرف دارد و می‌باید به کیفیت خدمات پیچیده ارائه شده توسط آن اعتماد داشته باشد. لذا شاغلین باید علاوه بر صلاحیت حرفه‌ای، دارای صلاحیت اخلاقی نیز باشند. هدف این مطالعه تبیین جایگاه اخلاق در علوم مالی است. تحقیقات بی‌شماری در زمینه اخلاق در حسابداری و حسابرسی صورت گرفته که در این مطالعه سعی شده، با بررسی آنها جایگاه اخلاق در علوم مالی، تبیین گردد.

نتیجه‌گیری: رعایت استانداردها و ضوابط فنی به تنهایی کافی نیست و شاغلین در علوم مالی می‌باید به آیین رفتار حرفه‌ای که توسط فدراسیون‌های حرفه‌ای مالی طراحی و تدوین شده است، پایبند و متعهد باشند. قوت بکارگیری استانداردها و آیین رفتار حرفه‌ای موجب کاهش رسوایی‌های مالی از طریق افزایش شفافیت گزارشگری مالی در جامعه می‌شود. علاوه بر استانداردها و آیین رفتار حرفه‌ای، جامعه دانشگاهی به‌عنوان عاملی دیگر در کاهش رسوایی‌های مالی مؤثر است. در مشاغل مالی علاوه بر تبحر در کار دیدگاه اخلاقی مناسب نیز حائز اهمیت می‌باشد که با توجه به الگوی ارائه شده، قبل از ورود به حرفه از طریق گنجانیدن اخلاق در متون دوره‌ها و برنامه‌های آموزشی علوم مالی در کنار سایر دروس و مباحث فنی و همچنین پس از ورود به حرفه از طریق رعایت اصول حرفه‌ای، توجه به مقیاس چندبعدی و توجه به ابعاد اخلاقی که در الگو به آن اشاره شده است، جامعه عمل می‌پوشاند.

کلیدواژه‌گان: اخلاق حرفه‌ای، علوم مالی، آیین رفتار حرفه‌ای

سرآغاز

تجاری و بارزتر شدن نقش علوم مالی^۲ در اقتصاد گردید. اما مسائل مختلفی در دو دهه اخیر موجبات رشد اعتماد جامعه به علوم مالی را فراهم آورده است که رفتارهای غیراخلاقی از اهم آنها می‌باشد. رفتارهای غیراخلاقی مستمر نشان دهنده این بود که اصول اخلاقی^۳ در علوم مالی فراتر از رعایت و پایبندی به قواعد فنی است؛ اینگونه شد که اهمیت رعایت اخلاق در علوم مالی بیش از پیش مورد توجه قرار گرفت و موجب گردید فدراسیون‌های حرفه‌ای مالی نیز مانند سایر مشاغل و حرفه‌ها، مسئولیت‌های اخلاقی خاصی را علاوه بر تبحر کاری که همانا آیین رفتار حرفه‌ای^۴ می‌باشد، تدوین نمایند تا به‌عنوان توشه و رهنمود اخلاقی^۵ مورد استفاده قرارگیرد. از طرفی سرعت

در اواخر هزاره دوم میلادی، تغییر و تحولات در فناوری^۱ موجب شد تا نظام‌های مالی و اقتصادی در سراسر جهان با انقلابی بنیادین مواجه گردند. این انقلاب پایه‌ای، تغییر و تحولاتی نظیر گسترش بازارهای مالی، افزایش رقابت، رشد شرکت‌های منطقه‌ای، پیدایش جهت‌هایی جدید در اقتصاد و سازماندهی جدید نظام‌های سرمایه‌داری را در برداشته است. در این دوره و همزمان با پیشرفت‌ها و تحولات مذکور، نقش علوم مالی به‌عنوان وسیله‌ای جهت تبیین ارتباط‌های اقتصادی واحدهای تجاری، دارای اهمیتی بیش از پیش گردید. وضعیت و نشانه‌های جهان در این دوره، موجب بروز مسائل اخلاقی در کنش‌های

تحولات در محیط کاری شاغلان در حرفه‌های علوم مالی و افزایش امور غیراخلاقی و رسوایی‌های اخیر مالی نظیر انرون، ورلدکام، آرتوراندرسون، تیکو، سیسکو، آدلفی، زیراکس، تنتکس، لیوسنت، ریباز، پارمالات و... مؤید این مهم می‌باشد که نیاز به آموزش صحیح اصول اخلاقی باید در دستور کار دانشگاه‌ها و سایر مراجع و سازمان‌های مربوطه قرار گیرد. این مطالعه سعی دارد اهمیت جایگاه اخلاق و علت توجه به آن در علوم مالی را براساس بررسی نظری و جامع مطالعات انجام شده در این حوزه تبیین نماید.

اهمیت اخلاق در آیین مطالعات

شواهد مطالعات اخیر چه در سطح بین‌المللی و چه در سطح داخلی نشان دهنده این مهم می‌باشد که در حرفه‌های علوم مالی نظیر حسابداری و حسابرسی، اخلاق حرفه‌ای^۶ شاخص اندازه‌گیری رفتار مناسب و ابزاری جهت تعیین روابط درست و نادرست است. مطالعات پژوهشگران در سطح بین‌المللی هر کدام به نحوی از اهمیت اخلاق در حرفه‌های علوم مالی و رابطه هم‌سوی ارزش‌های اخلاقی شاغلان حرفه با نیت و رفتار اخلاقی^۷ ایشان سخن گفته‌اند و همچنین بیان می‌دارد که نیاز به آموزش صحیح اصول اخلاقی باید در دستور کار مراکز آموزشی و سایر مراجع قرار گیرد (۷-۱). صاحب‌نظران در بررسی نقادانه روابط بین شاغلان حرفه حسابداری، اخلاق و مفهوم وجود بشر، نقش اخلاق در بازارهای سرمایه‌گذاری را مورد کنکاش قرار می‌دهند و بیان می‌دارند که تجزیه و تحلیل اخلاق^۸، کمال‌گرا، گفتاری و کرداری است و بر ۵ مؤلفه اخلاقی (شجاعت، عدالت، تعادل، مهربانی و حکمت) برای حساب‌برسان اشاره می‌کنند و بیان می‌دارند که جهت‌گیری و نگرش انسان گرایانه، گزینه جالبی است زمانی که در خصوص متخصصان حسابرسی بر اساس هدف قضاوت می‌گردد چرا که حساب‌برسان به‌عنوان بازیگران کلیدی در عملکرد بازار و حاکمیت سازمانی در نظر گرفته شده‌اند (۶). بیشتر این مطالعات به اهمیت و جایگاه اخلاق در علوم مالی و بنیادین کردن آن از طریق آموزش جهت افزایش سطح حساسیت اخلاقی^۹ و جهت‌گیری اخلاقی^{۱۰} شاغلان در علوم مالی به منظور جلوگیری از مفاصد اقتصادی و افزایش

کارایی و اثربخشی شاغلان حرفه، اشاره دارد. مطالعات پژوهشگران در سطح داخلی نیز هر کدام به نحوی به اهمیت و جایگاه اخلاق در علوم مالی اشاره کرده‌اند (۸-۱۴). یکی از صاحب‌نظران در سطح داخلی، بیان می‌دارد، بدون اخلاق نمی‌توان به دیگران اعتماد کرد و با آنها زیست و همچنین نمی‌توان برخورد مناسبی با محیط زیست و کل هستی داشت. مسائل اخلاقی باید به‌گونه‌ای مسالمت‌آمیز حل شود و اخلاق و آیین رفتار حرفه‌ای در حسابداری و حسابرسی تلاش و پاسخی مقدماتی در این راه است (۹). همچنین، اندیشمندان در سطح داخلی نشان دادند، حسابداری سامانه‌ای است که در تقابل، وابستگی و درگیری با دیگران است و هرکجا که پای دیگران به میان می‌آید با یک چالش اخلاقی^{۱۱} مواجه است که حل آن نیازمند نگاه به اخلاق از منظر ارزشی است (۱۴). یکی دیگر از صاحب‌نظران در سطح داخلی، نیز نشان می‌دهد برای حرفه حساس حسابداری که مبتنی بر جلب اعتماد سرمایه‌گذاران و مدیران واحدهای تجاری است، علاوه بر تبحر در کار، دیدگاه اخلاقی^{۱۲} مناسب نیز با اهمیت است (۱۰). با توجه به این مهم نیز حائز اهمیت است که، برنامه‌ریزی دقیق‌تری برای تدوین برنامه‌ها و مباحث اخلاقی به دانشجویان حسابداری در نظر گرفته شود. چرا که آینده علوم مالی به رهبری اخلاقی^{۱۳} وابسته است.

اخلاق و آیین رفتار حرفه‌ای

کلمه اخلاق در لاتین به معنای «اتیک^{۱۴}» و از ریشه یونانی «اتوس» که در لغت‌نامه وبستر، به معنی راه‌های درست و غلط در رفتار انسان می‌باشد. در زبان فرانسه واژه اخلاق به معنی آداب و رسوم نیز به کار می‌رود. اخلاق از دیدگاه معناشناسی نیز جمع «خلق» و خلق در لغت به معنی عادت و رویه است. در لغت‌نامه دهخدا اخلاق به معنای خلق و خوی بیان شده است و علم به اخلاق نیز به معنای دانش بد و نیک خوبی‌هاست. آن چه که باید رخ دهد (خوبی‌ها)، علم اخلاق آن را تحت قاعده بیان می‌کند و موجب خیر و سعادت انسان از طریق به‌کارگیری اصول و قواعدی که به آن دست یافته است، می‌شود. بالین حال برای اخلاق در سطح بین‌المللی و داخلی تعاریف مختلفی ارائه

ابعاد مختلف اخلاق در تحقیقات حسابداری و حسابرسی

اخلاق در کسب و کار، زیرمجموعه اخلاق در زندگی اقتصادی و اخلاق در حسابداری و حسابرسی^{۲۱}، زیرمجموعه اخلاق در کسب و کار می‌باشد (۵). در جوامع مختلف از دیرباز حرفه حسابداری و حسابرسی به علت داشتن نقش مؤثر در کسب و کار مورد توجه بوده است. در واقع می‌توان چنین بیان نمود که ثبت معاملات و گزارشگری از زمانی که تجارت آغاز شد، مورد استفاده قرار گرفت، لذا شاید بتوان قدمت این حرفه را به اندازه قدمت تاریخ بشر دانست و آن چه حرفه حسابداری و حسابرسی را متمایز و دارای برجستگی ساخته است، قبول و پذیرش مسئولیت این حرفه نسبت به عموم است. در نتیجه اخلاق حسابداری برای حسابداران حرفه‌ای و کسانی که به خدمات حسابداری تکیه دارند، اهمیت زیادی دارد (۸). اخلاق در حالت‌های متعددی توصیف شده است. صاحب‌نظران در مطالعه خود، بیان نمودند، اخلاق دارای چهار بعد کلی توسعه اخلاقی^{۲۲}، حساسیت اخلاقی، نیت اخلاقی^{۲۳} و جهت‌گیری اخلاقی می‌باشد (۱۱). توسعه اخلاقی به معنای بالفعل سازی نیروهای بالقوه در جهت مطلوب است؛ بنابراین این مفهوم از بدو تأسیس نمی‌توانست از موضع‌گیری اخلاقی تهی باشد (۲۰). حساسیت اخلاقی به‌عنوان توانایی تصمیم‌گیرنده برای شناخت مسائل اخلاقی موجود برای تفسیر موقعیت و برای درک اینکه چگونه عملکرد پیشنهاد شده می‌تواند بر دیگران اثر گذارد معرفی شده است. نیت اخلاقی به‌عنوان درجه‌ای از تعهدات مبتنی بر عملکرد اخلاقی^{۲۴} معرفی شده است؛ نیت اخلاقی شامل ارزیابی ارزش‌های اخلاقی با سایر ارزش‌ها، تعهد در مورد عملکرد و مسئولیت‌پذیری فرد برای پیامدهای اخلاقی^{۲۵} است. جهت‌گیری اخلاقی به‌عنوان استنباط در مورد مکتب‌های اخلاقی که برای تشریح ابعاد اخلاقی مناسب‌تر به نظر می‌رسند، معرفی شده است (۱۸). از مقیاس اخلاقی چندبعدی^{۲۶} به منظور ارزیابی سه بعد حساسیت اخلاقی، نیت اخلاقی و جهت‌گیری اخلاقی استفاده می‌شود. این مقیاس به وسیله یکی از صاحب‌نظران، تبیین گردیده است (۲۰). طبق مطالعه صورت گرفته توسط یکی از صاحب‌نظران، پنج فلسفه اخلاقی، عدالت،

شده است که اخلاق را هنجاری می‌دانند که از چگونگی بودن و چگونگی زیستن صحبت می‌کند و از آن جا که اخلاق به‌عنوان مطالعه فلسفی رفتار انسان می‌باشد، بنابراین به بررسی و شناخت اصول اخلاقی، اصولی که دلایل منطقی معمول در جهت تشویق افراد برای انجام عملی را ایجاد می‌کند، می‌پردازد (۱۵-۱۸). به عبارت دیگر علم اخلاق^{۱۵}، مجموعه‌ای از اصول اجتماعی است که هنجاری‌ها و ناهنجاری‌ها، صفات و ویژگی‌های خوب و بد و رفتارهای پسندیده و ناپسند را مورد بررسی قرار می‌دهد. در فرهنگ وبستر، اخلاق در کسب و کار^{۱۶} که یکی از بخش‌های اخلاق کاربردی^{۱۷} است، به معنای رفتار عادلانه، بی طرفانه و صحیح که هم سو با تجارت است، می‌باشد. شاغلین در حوزه‌های مالی نظیر حسابداران، به قضاوت‌های اخلاقی^{۱۸} با اهمیتی در مواجهه با موقعیت‌های مختلفی که با آن روبرو می‌شوند، نیاز دارند. از آن جا که هرگونه رفتار غیراخلاقی در علوم مالی منجر به فساد و زیان در نظام‌های اقتصادی می‌شود لذا گروه‌های حرفه‌ای مختلف سعی می‌کنند برنامه‌های اخلاقی^{۱۹} را برای شاغلین طراحی و تدوین نمایند که آنها را در قضاوت‌های اخلاقی کمک کند. برای حصول اطمینان نسبت به اینکه اعضای حرفه با اصول و قوانین اخلاقی آشنا بوده و معیارهای حرفه‌ای را رعایت می‌کنند، از ابزار آیین رفتار حرفه‌ای استفاده می‌شود. اعتبار احکام آیین رفتار حرفه‌ای برای کلیه حسابداران حرفه‌ای به یک میزان می‌باشد؛ مگر در مواردی که خلاف آن تصریح شده باشد. در تمامی نهادها و تشکل‌های حرفه‌ای جهان، آیین‌نامه‌های اخلاقی و رفتار حرفه‌ای حسابداران شباهت بسیاری باهم دارند. یکی از صاحب‌نظران، در مطالعه خود، بیان می‌دارد که معیارهای اخلاقی^{۲۰} باید از حداقل استحکام معیارهای هیأت بین‌المللی معیارهای اخلاقی برای حسابداران برخوردار باشد. با توجه به گسترش روز افزون پذیرش استانداردهای فدراسیون بین‌المللی حسابداران، جامعه جهانی به سمت استقرار آیین‌نامه اخلاقی و رفتار حرفه‌ای جهانی برای حسابداران و حسابرسان حرکت کرده است (۱۹).

مسائل و رهنمودهای اخلاقی در علوم مالی

زمانی که به بررسی ناکامی‌ها و شکست‌های مالی و انسانی در جامعه پرداخته می‌شود، مشخص می‌شود که تنها وجه مشترک این ناکامی‌ها و شکست‌ها، نقض اخلاق و رفتار غیر اخلاقی بوده است. رسوایی و نابودی شرکت‌هایی نظیر انرون، ورلدکام، پارمالات، آدلفی، زیراکس و... ناشی از کم رنگ شدن و نابودی تدریجی اصول اخلاقی به تدریج موجب گردید که جامعه تجاری متضرر و با توجه به مطالعه یکی از صاحب‌نظران، متحمل زیان‌های با اهمیتی نظیر از بین رفتن سرمایه سهامداران با توجه به فروپاشی شرکت‌ها؛ افزایش بیکاری در جامعه با توجه به این که بدون اطلاع قبلی هزاران نفر بدون دریافت پاداش پایان خدمت از کار، بیکار شدند؛ از بین رفتن اعتماد جامعه به گزارش‌های مالی منتشر شده توسط شرکت‌ها و از بین رفتن اعتماد جامعه نسبت به سرمایه‌گذاری در بازارهای سرمایه‌ای، گردد (۲۴). هر کدام از این رسوایی‌ها به نحوی موجب خدشه دار شدن مشاغل مالی در تصور عموم مردم جامعه گردید. رسوایی انرون به دلیل تقلب و فروش پروژه‌ها به شرکت‌هایی که تنها بر روی کاغذ بودند و همچنین حساب‌سازی‌های انجام شده موجب خدشه دار شدن حرفه حسابداری نزد اذهان عمومی گردید؛ چرا که عده‌ای با ثبت مطالبات واهی در دفاتر و صورت‌های مالی سعی در سوء استفاده‌های مالی داشتند و در نهایت این شرکت با چیزی حدود نود میلیارد دلار ورشکست و تبعات این ورشکستگی و زیان متوجه سرمایه‌گذاران یعنی قطب اصلی شرکت گردید. مؤسسه حسابرسی آرتور اندرسون نیز در این رسوایی با نادیده گرفتن شواهد حسابرسی و تعریف و تلقی نادرست از انحراف با اهمیت موجب خدشه دار شدن حرفه حسابرسی نزد سرمایه‌گذاران گردید. رسوایی‌های مذکور نشان‌دهنده این هستند که وجود و رعایت استانداردها و ضوابط فنی به تنهایی کافی نیست و می‌باید شاغلین در علوم مالی به اخلاق و رعایت اصول اخلاقی حرفه‌ای نیز پایبند و متعهد باشند. حال این سؤال پیش می‌آید که دلایل و علت‌های مسائل غیر اخلاقی در حرفه چه می‌تواند باشد؟ یکی از صاحب‌نظران در مطالعه خود رهنمودهای اخلاق حرفه‌ای را شامل دو بخش اصول بنیادی و احکام می‌داند (۹). همان‌طور که پیش از این اشاره

نسبی‌گرایی، خودمحوری، فایده‌گرایی و مطلق‌گرایی به‌عنوان ابزار مقیاس اخلاقی چند بعدی به کار گرفته شده است که این مقیاس شامل چندین مورد است که این فلسفه اخلاقی را اندازه‌گیری می‌کند. در ابتدا ۳۰ مورد را در اندازه‌گیری ابزار مقیاس اخلاقی چند بعدی برای تحقیقات اخلاقی بازاریابی معرفی و سپس ابزار ساده‌تری که شامل ۸ بعد بود را معرفی و پیشنهاد کردند. پس از آن برای تطبیق بیش از پیش مقیاس اخلاقی چند بعدی در تحقیقات اخلاقی حسابداری (۲۷)، پژوهشگران اقدام به گسترش، مقیاس اخلاقی چند بعدی سنتی به مقیاس اخلاقی چند بعدی با ۱۲ مورد، توأم با موضوع‌های خاص حسابداری برای ارزیابی سه بعد حساسیت اخلاقی، نیت اخلاقی و جهت‌گیری اخلاقی در مورد عملکردهایی که مطرح شده بود؛ نمودند (۲۱). در واقعیت در اکثر مطالعات صورت گرفته در مورد اخلاق حسابداری فقط ۳ موضوع رشوه به فرد بیگانه، دوستی با سرپرست قسمت اعتبارات بانک و مطالبات مشکوک الوصول را در ابزار مقیاس اخلاقی چند بعدی به کار گرفته‌اند (۳)، (۲۱ و ۲۲). با توجه به مطالعات انجام شده توسط صاحب‌نظران، در یک جمع بندی کلی می‌توان چنین عنوان کرد که مقیاس اخلاق چند بعدی در تحقیقات حسابداری به کار گرفته شده و سپس ابزار اندازه‌گیری مقیاس چند بعدی خاص حسابداری که با طرح یک سلسله موضوع‌ها (رشوه به افراد، دوستی با سرپرست قسمت اعتبارات بانک و مطالبات مشکوک الوصول)، سعی در تعیین و اندازه‌گیری سطوح حساسیت اخلاقی، نیت اخلاقی و جهت‌گیری اخلاقی حسابداران و حساب‌برسان دارد، ابداع گردید (۱، ۲ و ۲۳). حساسیت اخلاقی، نیت اخلاقی و جهت‌گیری اخلاقی در موضوعات اخلاق حسابداری حائز اهمیت می‌باشد. شاغلین و دانشجویان حرفه با فرهنگ‌های متفاوت ممکن است حساسیت اخلاقی و نیت اخلاقی متفاوتی از خود بروز دهند؛ از آن جا که حساسیت اخلاقی می‌تواند از طریق آموزش افزایش یابد، وقتی افراد حساسیت اخلاقی بالایی دارند، ممکن است نیت انجام عمل اخلاقی نداشته باشند. نیت حسابداران برای انجام یک عمل اخلاقی وابسته به سطح توسعه اخلاقیشان است.

هر رسوایی مالی که اتفاق می‌افتد، نشان دهنده نقض اصول اخلاقی توسط یک یا چندی از طرفین درگیر می‌باشد که به‌گونه‌ای غیراخلاقی رفتار کرده‌اند. صاحب‌نظران، در مورد چرایی این نقض اخلاق توسط افرادی که به منافع خود بیش از منافع دیگران می‌اندیشند، به پنج عامل شفافیت سازمانی، ارزش‌ها و رفتار سازمانی (فرهنگ سازمانی)، فرهنگ پول‌مداری، مشکلات جامعه سرمایه‌داری و فرهنگ قانون‌گرایی، اشاره کرده‌اند (۱۸). عدم بکارگیری استانداردها و رویه‌های حرفه‌ای موجب رسوایی‌های مالی در جامعه گردیده است، چرا که هر چه استانداردها در افشای رویدادها، معاملات، قضاوت‌ها و برآوردهای زیربنایی به قوت بیشتری عمل نمایند، گزارشگری مالی از شفافیت بیشتری برخوردار خواهند بود. چگونگی بکارگیری این استانداردها در عمل رابطه مثبتی با ارزش‌ها و فرهنگ حاکم بر هر جامعه‌ای دارد، چرا که فرهنگ، موجب شکل‌گیری رفتار افراد، زمانی که تحت نظارت هستند، می‌شود. مسئولیت بخشی از این رسوایی‌ها نیز بر دوش عامل دیگری علاوه بر استانداردها و رویه‌های حرفه‌ای، یعنی جامعه دانشگاهی می‌باشد؛ چرا که آنها بدرستی نتوانسته‌اند دانشجویان را به گونه‌ای آموزش و پرورش دهند تا از اصول و فضیلت‌های اخلاقی مناسبی برخوردار باشند. از آن‌جا که شاغلین علوم مالی با قضاوت‌های حرفه‌ای خود می‌توانند بر وضعیت جامعه و افراد تأثیر بگذارند، لذا در ادامه با توجه به مطالعات انجام پذیرفته در حوزه اخلاق و بررسی نظری مفاهیم و فلسفه اخلاقی در علوم مالی چارچوب مفهومی اخلاق در علوم مالی ارائه خواهد شد.

چارچوب مفهومی اخلاق در علوم مالی

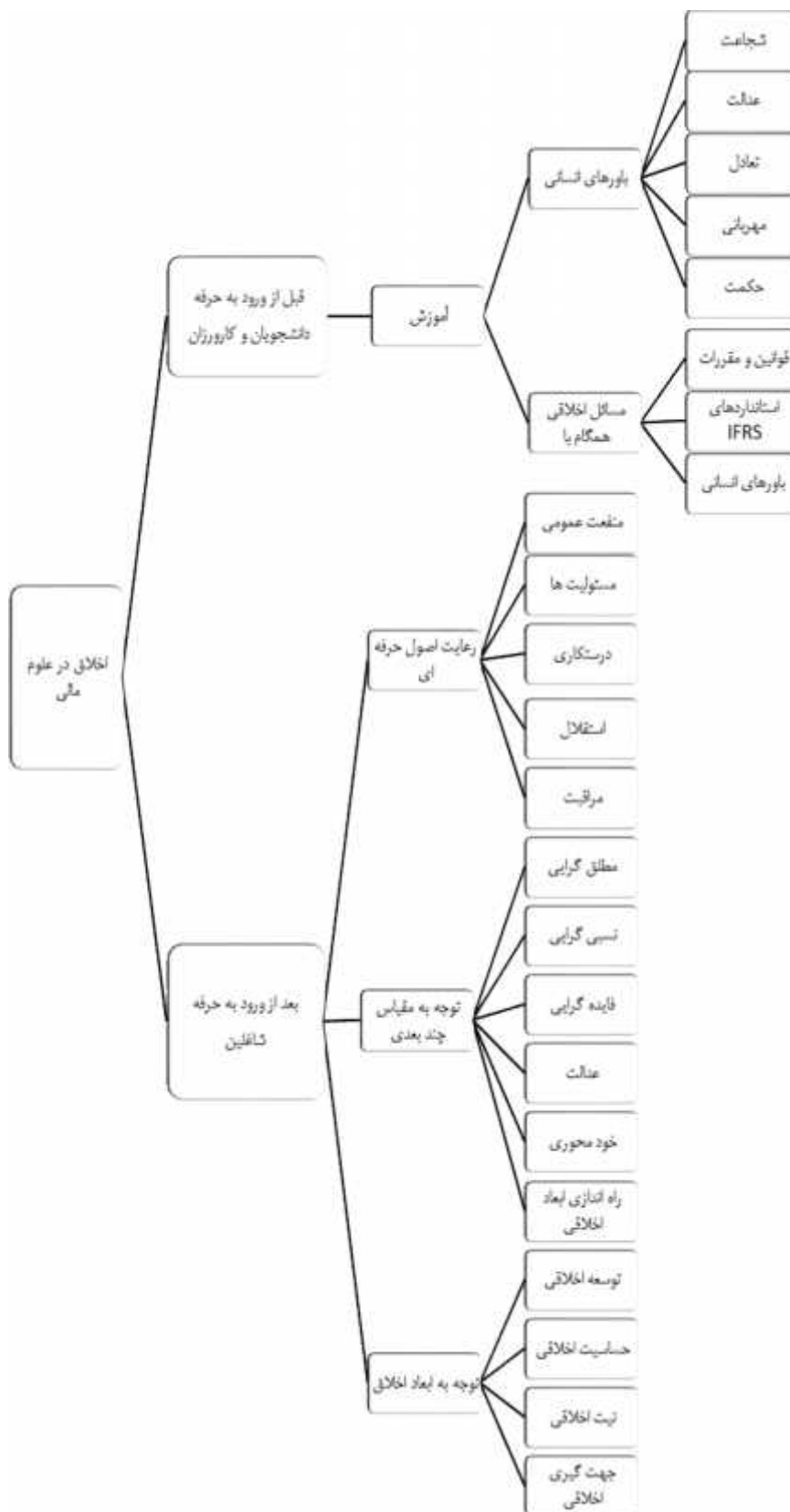
در نگاره ۱ الگوی مفهومی اخلاق در علوم مالی با توجه به مطالعات اخیر و مبانی نظری مطرحه، ترسیم شده است. لذا با توجه به این مهم که آموزش اصول و فضیلت‌های اخلاقی در کنار استانداردها و رویه‌های حرفه‌ای، موجب نهادینه شدن فضیلت‌های اخلاقی در رفتار شاغلین می‌گردد؛ به اختصار به آن پرداخته خواهد شد.

شد، تعهد و پایبندی به اصول اخلاقی بیان‌کننده مسئولیت‌پذیری حرفه‌ای^{۲۸} در مقابل ذی‌نفعان می‌باشد و برای عملی کردن این اصول می‌بایست از احکامی استفاده کرد که یکی از دو بخش رهنمودهای اخلاق حرفه‌ای می‌باشد. اهم و عمده اصول اخلاقی مطروحه در علوم مالی از جمله حسابداری و حسابرسی، که پایبندی به مسئولیت حرفه‌ای را دنبال می‌کند بدین قرار می‌باشد:

۱. پذیرش مسئولیت، بدین معنی که، درک صحیح از مسئولیت، بسیار حائز اهمیت می‌باشد.
۲. بی‌طرفی و توجه به منافع عموم، بدین معنی که منافع تمامی ذی‌نفعان به دور از هرگونه تضاد در داوری، مدنظر قرار گیرد.
۳. کردار درست (درست‌کرداری)، بدین معنی که تعهد به اصول اخلاقی مدنظر قرار گیرد.
۴. توانایی حفظ بی‌طرفی (استقلال)، بدین معنی که هیچگونه منفعت با اهمیت مستقیم و غیرمستقیم در واحد تجاری برای شاغلین در حرفه‌های علوم مالی، به خصوص حسابرسی، وجود نداشته باشد.
۵. توانمندی و رفتار حرفه‌ای (صلاحیت)، بدین معنی که شاغلین در علوم مالی می‌باید از تحصیلات، مهارت‌ها و تجربیات لازم برخوردار باشند و به وسیله حفظ شخصیت حرفه‌ای، مرتکب رفتاری نشوند که به اعتبار حرفه خدشه وارد شود.
۶. رازداری، بدین معنی که اطلاعات مربوط به واحد تجاری و ذی‌نفعان آن محرمانه نگه داشته شود.
۷. رعایت حدود و نوع خدمات، بدین معنی که حدود کار با نقش حرفه‌ای در یک راستا باشد و محدودیت‌ها رعایت شود.
۸. رعایت اصول و ضوابط فنی، بدین معنی که استانداردها و رویه‌های حسابداری مدنظر قرار گیرد و رعایت شود. اما در این رهگذار چالش‌هایی نیز وجود دارد که در ادامه به آنها پرداخته خواهد شد.

چالش‌های اخلاقی در علوم مالی و راهکار برون رفت

رسوایی‌ها و ناکامی‌هایی که پیش از این به آن اشاره شد، موجب گردید، اعتماد جامعه نسبت به گزارش‌های مالی به عنوان نقطه حیات و اتکای ایفای نقش حرفه‌های علوم مالی خدشه‌دار شود.

نگاره ۱: الگوی اخلاق در علوم مالی

اخلاق در برنامه‌های آموزشی علوم مالی

با توجه به رسوایی‌های مالی که طی دو دهه اخیر در سطح دنیا اتفاق افتاده است و پیچیده تر شدن روز افزون محیط کاری شاغلان در حرفه‌های مالی و افزایش نقض اخلاق و میزان کارهای غیرقانونی، باید آموزش صحیح اصول اخلاقی به جهت پرورش دانشجویان در کنار آموزش استانداردها و رویه‌ها به منظور تکامل حرفه‌های علوم مالی و جلب اعتماد عمومی پس از رسوایی‌های اخیر، مورد توجه مراجع قرار گیرد. همچنین به جهت حرکت به سمت پذیرش و پیاده سازی استانداردهای بین‌المللی نیاز به تغییر در آموزش‌های دانشگاهی، نیازی مبرم است؛ چرا که هر تغییری که در حرفه بوجود می‌آید نشأت گرفته از سرفصل‌های دروس دانشگاهی و چگونگی تدریس آن سرفصل‌ها می‌باشد. صاحب‌نظران، در مطالعه خود بیان نمودند که مهمترین دلیل رسوایی‌های مالی اخیر را باید در کلاس‌های درس دانشکده‌های حسابداری و مدیریت و برنامه‌های تدریس آنها جست‌وجو کرد (۲۵). برای تحقق این مهم کشورهایی که به سمت استانداردهای بین‌المللی حرکت کرده‌اند و یا در حال حرکت‌اند باید با توجه به تفاوت‌های فرهنگی^{۲۹} به سمت نگرش‌های نوین و یکپارچگی در آموزش ارزش‌ها و اصول اخلاق حرفه‌ای در حرکت باشند؛ ایده‌آل‌ترین نوع این حرکت با توجه به مطالعه صاحب‌نظران، آموزش دروس اخلاقی به روش ترکیبی است؛ بدین معنی که فضیلت‌های اخلاقی و مباحث مربوط به آن طی دروس جداگانه ارائه و پس از آن در کنار دروس و معیارها و رویه‌های حرفه‌ای و مباحث فنی نیز به آن پرداخته شود، تا دانشجویان به درک صحیح و استدلال روشنی از مسائل اخلاقی در حرفه دست یابند (۲۵). بنابراین می‌توان چنین بیان کرد که نهادینه نمودن اخلاق در برنامه‌های آموزشی علوم مالی می‌تواند منجر به تأمین نیاز جامعه به تربیت و پرورش شاغلین حرفه‌ای در علوم مالی و حل مسائل پیچیده اخلاقی توسط آنها شود.

نتیجه‌گیری

اهمیت جایگاه اخلاق در علوم مالی و تأثیر مثبت آن بر روی رفتار و اعتماد اذهان عمومی بر کسی پوشیده نیست. در مشاغل

مالی علاوه بر تبحر در کار دیدگاه اخلاقی مناسب نیز حائز اهمیت می‌باشد و این امر با توجه به رسوایی‌های مالی که طی دو دهه اخیر در سطح دنیا اتفاق افتاده است و پیچیده‌تر شدن روز افزون محیط کاری شاغلان در حرفه‌های علوم مالی و افزایش نقض اخلاق و میزان کارهای غیرقانونی، اهمیت دوچندان یافته است. از آن جا که علوم مالی در ارتباط با دیگران است و این ارتباط با چالش اخلاقی مواجه است، حل مسالمت‌آمیز این چالش‌های اخلاقی، محتاج نگاهی اخلاقی از منظر ارزشی است. لذا در علوم مالی این رفتار حرفه‌ای اقدامی مقدماتی در این راه است. آیین رفتار حرفه‌ای با کمک به شاغلین در قضاوت‌های حرفه‌ای، موجب می‌شود از بروز رفتارهای غیراخلاقی که منجر به فساد و زیان‌های مالی است، جلوگیری به عمل آید. رعایت معیارها و ضوابط فنی به تنهایی کافی نیست و شاغلین در علوم مالی می‌باید به آیین رفتار حرفه‌ای که توسط فدراسیون‌های حرفه‌ای مالی به‌عنوان توشه و راهنما در قضاوت‌های حرفه‌ای طراحی و تدوین شده است، پایبند و متعهد باشند. قوت بکارگیری استانداردها و آیین رفتار حرفه‌ای که رابطه مثبتی با فرهنگ هر جامعه دارد، موجب کاهش رسوایی‌های مالی از طریق افزایش شفافیت گزارشگری مالی در جامعه می‌شود. علاوه بر استانداردها و آیین رفتار حرفه‌ای، جامعه دانشگاهی به عنوان عاملی دیگر در کاهش رسوایی‌های مالی مؤثر است. انتظار می‌رود آموزش اخلاق حرفه‌ای^{۳۰} به دانشجویان علوم مالی منجر به کاهش تدریجی چالش‌های اخلاقی شود. با توجه به حرکت به سمت پذیرش و پیاده‌سازی استانداردهای بین‌المللی، ضرورت ارائه نگرش‌های نوین و یکپارچگی در آموزش ارزش‌ها و اصول اخلاق حرفه‌ای بیش از پیش احساس می‌شود. بنابراین جهت پاسخگویی کامل و جلب اعتماد افکار عمومی توصیه می‌شود که آموزش اخلاق حرفه‌ای در کنار سایر دروس و مباحث فنی مورد توجه قرار گرفته تا با آموزش‌های اخلاقی صحیح سعی شود، دانشجویان علوم مالی به سمت مسائل اخلاقی صحیح هدایت و از این طریق از فسادهای مالی جلوگیری شود و اثربخشی و کارایی فعالیت‌های حرفه‌ای نیز ارتقا یابد.

26. Multidimensional Ethics Scales

مقیاس اخلاق چندبعدی

27. Accounting Ethics Research

تحقیقات اخلاقی حسابداری

28. Professional Responsibility

مسئولیت پذیری حرفه‌ای

29. Cultural Differences

تفاوت‌های فرهنگی

30. Professional Ethics Education

آموزش اخلاق حرفه‌ای

ملاحظه‌های اخلاقی

در این پژوهش با معرفی منابع مورد استفاده، اصل اخلاقی امانت‌داری علمی رعایت و حق معنوی مؤلفین آثار، محترم شمرده شده است.

واژه‌نامه

1. Technology	فناوری
2. Financial Sciences	علوم مالی
3. Ethics Fundamental	اصول اخلاقی
4. Professional Behavior	رفتار حرفه‌ای
5. Ethical Guideline	رهنمود اخلاقی
6. Professional Ethics	اخلاق حرفه‌ای
7. Intention and Moral Behavior	نیت و رفتار اخلاقی
8. Ethical Analysis	تحلیل اخلاقی
9. Moral Sensitivity	حساسیت اخلاقی
10. Moral Orientation	جهت‌گیری اخلاقی
11. Ethical Challenges	چالش اخلاقی
12. Ethical Perspective	دیدگاه اخلاقی
13. Ethical Leadership	رهبری اخلاقی
14. Ethic	اخلاق
15. Science of Ethics	علم اخلاق
16. Business Ethics	اخلاق کسب و کار
17. Applied Ethics	اخلاق کاربردی
18. Moral Judgments	قضایات اخلاقی
19. Ethics Programs	برنامه‌های اخلاقی
20. Ethical Standards	استانداردهای اخلاقی
21. Ethics in Accounting and Auditing	اخلاق در حسابداری و حسابرسی
22. Moral Development	توسعه اخلاقی
23. Moral Intention	نیت اخلاقی
24. Ethical Performance	عملکرد اخلاقی
25. Ethical Implications	پیامدهای اخلاقی

منابع

1. Armstrong MB, Ketz JE, Owsen D. (2003). Ethics education in accounting: moving toward ethical motivation and ethical behavior. *Journal of Accounting Education*; 21(1): 1-16.
2. Chan S, leung P. (2006). The effects of accounting students ethical reasoning and personal factors on their ethical sensitivity. *Managerial Auditing Journal*; 21(4): 436-457.
3. Bancroft P. (2007). An investigation of moral reasoning as a predictor of ethical awareness, ethical intention and ethical orientation. [PhD thesis]. Nova: University of Nova Southeastern.
4. Brands K. (2010). A framework for teaching ethics and values in accounting Courses. USA: 13th Annual Colleagues in Jesuit Business Education (CJBE) Conference.
5. Boyce G, Greer S. (2013). More than imagination: making social and critical accounting real. *Critical Perspectives on Accounting*; 24(2): 105-112.
6. Lehman G. (2014). Moral will, accounting and the phonemes. *Critical Perspectives on Accounting*; 25(3): 210-216.
7. Lehman G. (2014). Moral will, accounting and the phonemes. *Critical Perspectives on Accounting*; 25(3): 210-216.

17. Duska R, Duska B. (2003). Accounting ethics. Malden, MA: Blackwell Publishing. P. 7-23.
18. Yi-Hui Ho. (2007). Undergraduate accounting students perceptions of accounting ethics: A cross-cultural comparative study. Minnesota: the university of Minnesota Publishing.
19. Ghanbaryan R. (2012). Accounting encyclopedia: ethics-ethical principles. Journal Hesabdar; 26(234): 60-63. (In Persian).
20. Hajiheidari H. (2009). Philo sociology, [4 pages]. Available at: URL. <http://www.philosociology.ir/daily-articles/221-1389-03-31-16-20-34.html>. Accessed: 12 Jun 2015.
21. Sarlak N. (2009). Accounting ethic. Quarterly of Ethics in Science and Technology; 3(1,2) 71-82. (In Persian).
22. Patel C. (2003). Some cross-cultural evidence on whistle-blowing as an internal control mechanism. Journal of International Accounting Research; 2(1): 69-96.
23. Arzava SB, Kidwell LA. (2004). The ethical behaviors of final year Turkish accountancy Students Compare with their Australian and Irish Counterparts. International Journal of Accounting, Auditing and Performance Evaluation; 1(3): 385-400.
24. Copeland J, James E. (2005). Ethics as an imperatives. Translated by: Forqandoust K, Mansour Zarea M. (2005). Quarterly of Accounting Knowledge; 3(11): 18-23&68-72. (In Persian).
8. Sarlak N. (2009). Accounting ethic. Quarterly of Ethics in Science and Technology; 3(1,2) 71-82. (In Persian).
9. Bayat GR. (2009). Professional ethics in accounting and auditing. Journal Hesabdar; 25(204,205): 54-61. (In Persian).
10. Etemadi H, Dianati-Deilami, Z. (2010). The influence of financial managers' ethical views on the quality of corporate' financial reports. Quarterly of Ethics in Science and Technology; 4(1,2): 11-20. (In Persian).
11. Jabari H, Rahmani H. (2011). Assessing ethics considerations in accounting. Quarterly of Ethics in Science and Technology; 5(3,4): 47-56. (In Persian).
12. Jabarzadeh-Kangarlouyi S, Poor-Reza A, Ahmadi S, Nejatbakhsh H. (2012). Modern views on values and professional ethical principles education in accounting. Journal Hesabras; 13(53): 120-120. (In Persian).
13. Alinejad-Saroukolaei M, Moazzezi-Hajilary R. (2014). Ethical education in accounting and a scientific and global investigation of global education of ethical strategically principles in accounting. Hesabras; 15(66): 80-86. (In Persian).
14. Mojtahedzadeh V, Esnaashari H, Robat-Mili M. (2015). The role of ethics in accounting and the challenges on the way of academic education. Accounting Study; 4(13): 157-180. (In Persian).
15. Northouse PG. (2015). Leadership theory and practice. 7thed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications. P. 489-512.
16. Bidokhti A, Sadeghi M. (2013). Ethic in accounting. Gachsaran: 1st National Conference of Investigating the Strategies of Improving Management, Accounting, and Industrial Engineering Issues in Organizations. (In Persian).

25. Williams J, Elson JR. (2010). The challenges and opportunities of incorporating accounting ethics into the accounting curriculum. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*; 13(1): 105-115.

